

ایدئولوژی، سیاست و تحولات اجتماعی در ایران معاصر

گفتگو با دکتر علی اکبر مهدی

۱۴۰

در اردیبهشت ماه به دنبال دعوتی که از دانشگاه آستین تگزاس داشتم. به لطف دکتر علی اکبر مهدی و دکتر هوشنگ رهنما فرصتی دست داد تا در دوازدهمین گردهمایی سالانه مرکز پژوهش و تحلیل مسائل ایران شرکت کنم و در یکی از جلسات آن کنفرانس درباره «ویژگی‌های مطبوعات فرهنگی و هنری در بعد از انقلاب اسلامی» سخن بگویم. سخنرانی بنده به فارسی ایراد شد که دکتر هوشنگ رهنما به انگلیسی ترجمه‌اش کرده که در همین جا از وی تشکر می‌کنم که با فرصت کمی که در اختیارش بود به هنگام این کار را انجام داد.

یادداشت‌هایی که در طی دو روز کنفرانس برداشتم مفصل است و مجال چاپ آن در صفحات محدود مجله نیست. امیدوارم روزگاری در کنار یادداشت‌های دیگر سفر منتشر شود.

ریاست کنفرانس را دکتر علی اکبر مهدی به عهده داشت. با او گفت‌وگویی داشتم که از پی سطور بعد می‌خوانید. دکتر مهدی استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه وزلین اوهایو است. وی همچنین متخصص در جامعه‌شناسی نظری، قشربندی‌های نژادی و طبقاتی و جامعه‌شناسی خاورمیانه و ایران است.

دکتر علی اکبر مهدی از دانشگاه ملی (شهید بهشتی) لیسانس جامعه‌شناسی دریافت کرد و فوق لیسانس و دکترای خود را از دانشگاه ایالتی میشگان در جامعه‌شناسی به پایان رساند. وی همچنین بنیان‌گذار انجمن جامعه‌شناسان ایران در شمال آمریکا است. و تاکنون چند کتاب و مقاله به زبان انگلیسی منتشر کرده است. دکتر مهدی علاوه بر استادی فعلاً سردبیر نشریه «بررسی جامعه‌شناسی» در ایالت میشگان آمریکا است.

علی دهباشی: مرکز پژوهش و تحلیل مسائل ایران چگونه سازمانی است و کی بوجود آمد؟
دکتر علی اکبر مهدی: مرکز پژوهش و تحلیل مسائل ایران (معروف به سیرا) یا Center for Iranian Research and Analysis (CIRA) یک سازمان تحقیقی و دانشگاهی است که در سال ۱۹۸۰ میلادی در واشنگتن تاسیس گردید. تاسیس این مرکز جنبه گروهی داشت و بنیان گذاران آن اغلب در زمینه علوم اجتماعی مثل جامعه شناسی، اقتصاد، مردم شناسی، و تاریخ تحصیل و تحقیق و تدریس میکردند. اداره امور این سازمان ابتدا بطور گروهی انجام میگرفت. بعد از سال ۱۹۸۵ میلادی سازمان یک هیئت اجرایی تاسیس کرد و فردی را از میان اعضا بعنوان مدیر اجرایی انتخاب کرد. هیئت اجرایی سیرا تشکیل شده است از ۶ نفر عضو منتخب که برای یک دوره دو ساله به این مقام انتخاب میشوند. کلیه امور سیرا توسط هیئت اجرایی مورد بحث قرار گرفته و از طریق مدیر اجرایی پیاده میشوند. تصمیمات هیئت اجرایی نیز خود تابع رای اکثریت اعضا میباشد.

اولین مدیر اجرایی این سازمان آقای دکتر هوشنگ امیراحمدی بود که استاد برنامه ریزی شهری در دانشگاه راتگرز در نیوجرسی آمریکا میباشدند. دکتر امیراحمدی از فعالترین اعضای سازمان بوده اند. همت و پشتکار ایشان سرمایه عظیمی برای رشد و گسترش فعالیت های سیرا بوده است. پس از آقای امیراحمدی، آقای دکتر حمید زنگنه، استاد اقتصاد دانشگاه ویدنر در پنسیلوانیای آمریکا، مسئولیت اجرایی سیرا را به عهده گرفتند. با پایان پذیرفتن دوره مدیریت آقای دکتر زنگنه در سال گذشته اینجانب به عنوان مدیر اجرایی انتخاب شده ام.

انگیزه تاسیس این سازمان چه بود؟

- در فضای انقلاب زده اوایل دهه هشتاد میلادی پژوهشگران جوانی که بتازگی از دانشگاه های آمریکا فارغ التحصیل شده بودند بدین نتیجه رسیده بودند که نیازی وجود دارد به تاسیس مرکزی که مسائل مربوط به ایران را از دیدگاهی انتقادی و غیر سنتی مورد بررسی قرار دهد و مسایل فرهنگی جامعه ایران را در حوزه طبیعی آن، یعنی با دیدگاهی آمیخته از ابعاد اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی مورد بررسی قرار دهد. متأسفانه سازمانهایی که در آن زمان وجود داشتند آنچنان در مسائل و موضوعات سنتی و تاریخی غرق شده بودند که مجالی به برخورد با مسائل روز نمی یافتند و اصلاً علاقه ای هم به تحلیل انتقادی، بویژه در مورد مسایل سیاسی، نداشتند. از طرف دیگر این نسل جوان چنین احساس میکرد که این سازمانها اغلب بصورت کلوب های خاصی برای پیش کسوتانی در آمده است که دربرگیرنده افکار و انتظارات نسل جدید نیستند. سیرا بعنوان یک مرکز تحقیقاتی دموکراتیک ارائه دهنده تحلیل های نو و رادیکال تری در مورد مسایل روز ایران بود. نیز سیرا موضوعات سیاسی را از دایره کار خود خارج نمیدانست. اگر چه که تنوع افکار و روش ها و دیدگاه ها از ویژگی های کنفرانس های سیرا بوده است، بنیان گذاران و اعضا سیرا اغلب کسانی بوده اند که از تحلیل های اقتصاد سیاسی و منتقدانه سود جسته اند.

اهداف این سازمان چه هستند؟

- هدفهای سیرا عبارتند از تشویق و ترغیب محققین برای مطالعه در مورد مسایل مختلف

فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی ایران، بخش و تکثیر مطالعات مربوط به ایران در مراکز فرهنگی و دانشگاهی آمریکا و اروپا، برگزاری کنفرانسهای سالانه و ایجاد فضایی برای بحث و بررسی مسایل مختلف توسط پژوهشگرانی که در مورد مسائل ایران کار میکنند، در دسترس قرار دادن و شناساندن تحقیقات داخل کشور در دنیای خارج، و چاپ نشریات مختلف بصورت گاهنامه، کتاب، و خبرنامه در فواصل مختلف. مهمترین فعالیت سیرا در ۱۲ سال عمر خویش تشکیل کنفرانسهای سالانه بوده است که هر سال در یکی از دانشگاههای بزرگ آمریکا برقرار گشته‌اند. در ۱۲ سال گذشته این کنفرانس‌ها از زنده‌ترین و پرخاطره‌ترین همایش‌های فرهنگی در آمریکا بوده‌اند. در این کنفرانس‌ها سیرا سعی میکند محققان مختلفی را که در زمینه‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی تبحر دارند گرد هم آورده و اسباب گفتگو و ارائه آثار ایشان را فراهم آورد. هر کنفرانس سیرا در بر گیرنده جلسات مختلفی است شامل سه یا چهار سخنران که آثارشان پس از ارائه توسط محقق دیگری مورد بررسی قرار میگیرد. برای مثال کنفرانس سال گذشته در برگزیده ۲۱ جلسه مختلف و ۸۵ محقق بود که از کشورهای ایران، آمریکا، هندوستان، سوئد، نروژ، و انگلستان آمده بودند.

در زمینه انتشارات، سیرا تا بحال یک کتاب و چند گاهنامه چاپ کرده است. خبرنامه سیرا در سه شماره در سال بطور متداوم چاپ شده است. تحریریه خبرنامه سیرا را یک سردبیر عمومی و یک سردبیر مربوط به نقد و بررسی کتاب تشکیل میدهد. در حال حاضر آقای دکتر رضا فاضل و خانم دکتر رفعت فاضل در دانشگاه ردلند در ایالت کالیفرنیا سردبیران عمومی و آقای جان فورن استاد جامعه‌شناسی دانشگاه کالیفرنیا در استنفورد مسئول نقد کتاب میباشند. خبرنامه در هر شماره سعی میکند قریب ۵ یا ۶ کتاب جدید مربوط به ایران را توسط صاحب‌نظران مورد نقد و بررسی قرار داده و نیز مقالات کوتاه و مختصری را درباره تحقیقات و کنفرانس‌هایی که راجع به ایران گذاشته میشوند چاپ کند.

هزینه سیرا از کجا تامین میگردد؟

سیرا یک سازمان غیر انتفاعی است که مخارج آن از طریق حق عضویت اعضا و کمک‌های علاقمندان و محققان تامین میگردد. سیرا تا بحال، یعنی تا آنجا که من خبر دارم و مسئولیت آنرا بعهده داشته‌ام، کوچکترین کمکی از هیچ منبع غیر دانشگاهی نداشته است. کمک‌های دانشگاهی به سیرا شامل ارائه جا و مکان برای برگزاری کنفرانس‌های سالانه و بعضاً تامین هزینه‌های پست و تلفن و چاپ میباشند. پذیرش چنین امکاناتی از این دانشگاه‌ها همیشه مبتنی بر رعایت اصول اساسنامه سازمان بوده و نباید با هدف‌های سیرا مغایرت داشته باشد.

چرا در سال گذشته مرکز سیرا از دانشگاه ویدر در پنسیلوانیا به دانشگاه وزلیسن در اوهایو

انتقال یافت و چرا اصولاً کنفرانس‌های سیرا هر سال در مکانی مختلف برقرار میگردد؟

علت تغییر آدرس و مرکز سیرا تغییر مدیریت اجرایی است. پایگاه اداری سیرا همیشه در دانشگاهی است که مدیر اجرایی آن در آنجا کار میکند. از آنجا که من در بخش جامعه‌شناسی دانشگاه وزلیسن اوهایو تدریس میکنم، طبیعتاً مرکز سیرا در این دانشگاه قرار گرفته است.

تغییر مکان کنفرانس‌های سالانه به دو علت بوده است. اول اینکه برقراری کنفرانس‌های سالانه نیاز به حداقل کمک یک دانشگاه در زمینه تامین سالن‌های سخنرانی و امکانات دیگر مربوط به برقراری کنفرانس دارد. دوم اینکه اعضاء سیرا اکثراً اساتید و دانشجویانی علاقمند به مسایل ایران هستند که در دانشگاه‌های مختلف دنیا تدریس و تحصیل میکنند. گردش سالانه کنفرانس امکان مشارکت افراد مختلف را از نقاط دور و نزدیک ممکن میکند. بعلاوه در هر دانشگاهی، مراکز مطالعات خاورمیانه از عمده‌ترین نیروهای کمکی برای تشکیل کنفرانس میباشند. با ارائه امکانات به سیرا این مراکز حضور پژوهشگران مسایل ایران را در حوزه خود فراهم آورده و به غنای ارتباطات و افتخارات تحقیقی‌شان می‌افزایند.

فلسفه سیرا برای دعوت از یک شاعر، محقق، یا نویسنده ایرانی از داخل ایران بعنوان سخنران اصلی در کنفرانس‌های سالانه چیست؟

- سیرا معتقد است که باید بعنوان پلی بین پژوهشگران داخل و خارج عمل کند. ارتباط منظم فرهنگی و تحقیقی بین اساتید و پژوهشگران ایرانی و همکارانشان در خارج از کشور از واجبات رشد و ارتقاء تحقیقات مربوط به ایران است. سیرا همواره سعی داشته است با فراهم آوردن امکانات برای حضور محققان و نویسندگان برجسته ایرانی در کنفرانس‌های خود محققان خارج از کشور را از تحولات داخل کشور باخبر داشته و نیز امکان آشنایی و مبادلات تحقیقی بین داخل و خارج را زیاد کند.

تا بحال چه کسانی از ایران بعنوان سخنران اصلی دعوت شده اند؟

- بعضی از سخنرانان میهمان سیرا در سالهای اخیر، تا حدی که حافظه اینجانب یاری میکند، عبارتند از آقایان دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، منوچهر آتشی، هوشنگ گلشیری، نجف دریابندی، محمود دولت‌آبادی، دکتر پهنگیز پهلوان، و دکتر جعفر محبوب بوده‌اند. هر سال علاوه بر سخنران اصلی، تعداد زیاد دیگری از محققان داخل کشور در این کنفرانس حضور میابند و تحقیقات خویش را در معرض بررسی و مبادله و مجادله قرار میدهند. ما حداکثر سعی خود را تسهیل سفر هموطنان عزیزمان به کنفرانس داشته ایم و خواهیم داشت. وجود و حضور آنها در این کنفرانس‌ها نه تنها به غنای فکری و تحقیقی کنفرانس میافزاید بلکه گرمی خاصی را به این محافل در غرب می‌بخشد.

معیار شما در انتخاب سخنران مهمان از ایران چیست؟

- انتخاب سخنران اصلی متکی به عوامل مختلفی است که بعضاً جنبه تحقیقی و بعضاً جنبه عملی دارد. در ابتدا از اعضاء سازمان خواسته میشود که شاعر و نویسنده و محقق مورد علاقه خود را نامزد کرده و به مدیر اجرایی معرفی کنند. سپس هیئت اجرایی اسامی نامزد ها را مورد بررسی قرار داده و از طریق رای دو تا سه نفر از آنها را که واجد شرایط لازمه هستند مشخص میدارد. مدیر اجرایی با تماس با یک یک این افراد و بررسی امکان عملی سفر به محل کنفرانس بر نامه دعوت از سخنران میهمان را آغاز میکند. دعوت از این محققان و فراهم آوردن امکانات حضور ایشان در کنفرانس مسلماً نه کار آسان و کم خرجی برای سازمان میباشد و نه امری خالی از مشکل برای

● **حلی دهباشی - دکتر علی اکبر مهدی - دکتر عبدالحسین زرین کوب و دکتر جلیل دوستخواه - یازدهم**

اردیبهشت ۱۳۷۳ - دانشگاه ویلنوا

سخنران میهمان. ولی با وجود همه مشکلات و سختی‌ها سیرا در چند سال گذشته بدین سنت پای‌بند بوده و آنرا ادامه نیز خواهد داد.

این مشکلات از چه قبیل اند؟

- مشکلات بسیارند و از همه نوع. در بعد اداری، تهیه ویزا و فراهم آوردن مدارک لازمه برای اخذ ویزا به آمریکا مستلزم وقت زیاد و مخارج هنگفتی است. در زمینه پرداخت هزینه و مخارج سفر، هم ما و هم سخنران میهمان با مخارج غیر قابل پیش بینی‌ای مواجه هستیم. از آنجا که حضور این محققان در خارج از کشور غنیمتی است برای ایرانیانی که در آنجا زندگی می‌کنند، این افراد به مراکز دانشگاهی و فرهنگی مختلف برای سخنرانی دعوت میشوند که تنظیم و ترتیب آنها خالی از اشکال نیست. به این همه باید عدم تطابق انتظارات میهمان و میزبان با واقعیات را نیز افزود.

آیا ممکن است یک مورد از این عدم تطابق انتظارات را ذکر کنید؟

جواب: از آنجا که سیرا بعنوان مرکز خوانده میشود، اغلب افراد تصویری ناواقع نسبت به این سازمان دارند. واژه مرکز چنین تصویری را بوجود آورده است که این سازمان باید از امکانات نامحدود مالی برخوردار باشد. واقعیت اینست که همانطور که قبلا اشاره کردم، کلیه هزینه‌های سیرا از طریق حق عضویت اعضا بدست می‌آید. متأسفانه مبلغ حاصله از این منبع آنقدر نیست که بتواند سفری با انتظارات زیاد را فراهم آورد. اعضا هیات اجرایی و مدیر سیرا هیچگونه حقوقی از این سازمان درازای خدمات خود دریافت نمی‌کنند. خدمات این افراد همه داوطلبانه و از روی علاقه به تحقیق و تفحص در مورد مسائل مربوط به ایران است. امید ما همیشه این بوده است که میهمانان ما نیز این واقعیت را درک کرده و همکاری خود با سیرا را مبتنی بر این واقعیت بدانند.